

Ingrid Marie Nygård

Psykologiske barrierers betydning for spredning av fremmede arter

En kvalitativ studie av hvordan psykologiske barrierer blant allmennheten i Norge kan påvirke spredningen av fremmede arter

Hovedoppgave i Psykologi
Veileder: Kristoffer Skomsøy Fjællingsdal
Medveileder: Christian A. Klöckner
Mai 2024

Ingrid Marie Nygård

Psykologiske barrierers betydning for spredning av fremmede arter

En kvalitativ studie av hvordan psykologiske barrierer blant
allmennheten i Norge kan påvirke spredningen av fremmede
arter

Hovedoppgave i Psykologi
Veileder: Kristoffer Skomsøy Fjællingsdal
Medveileder: Christian A. Klöckner
Mai 2024

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for psykologi

Kunnskap for en bedre verden

Egenerklæring

Denne bacheloroppgaven inngår som en del av forskningsprosjektet “Psykologiens bidrag til forståelsen av fremmede arter i Norge” og er et samarbeidsprosjekt mellom psykologisk institutt ved NTNU i Trondheim og Artsdatabanken. Tema var satt ved prosjektstart, mens utforming av problemstilling og beslutningen om en kvalitativ tilnærming til temaet var utført av studenten. Søknad til Sikt ble utarbeidet av veileder, men gjennomgått i plenum sammen med studenter før innsending av søknaden. Utforming og distribuering av spørreskjema ble gjennomført sammen med en annen student, mens utforming av intervjuguide, rekruttering av respondenter og gjennomføring av intervjuet ble utført individuelt. Datamaterialet fra intervjuene ble transkribert av studenten, før det sammen med datamaterialet fra spørreskjemaet ble analysert med tematisk analyse. Relevant teori er i stor grad innhentet av studenten, med unntak av noe litteratur som ble utdelt fra veiledere. Underveis i forskningsprosessen har det vært noen felles innledende møter mellom veiledere og studenter på prosjektet, med introduksjon til forskningsprosess, forelesning om relevante psykologiske teorier, møte med Artsdatabanken, presentasjon av problemstilling, presentasjon av foreløpige resultater, samt et avsluttende møte med mulighet for samtale om generelle spørsmål rundt oppgaven. I tillegg har det vært tilbud om individuell veiledning digitalt underveis, samt mulighet for å stille spørsmål på e-post til veileder. Videre har veilederne lest gjennom og gitt tilbakemelding et førsteutkast på deler av oppgaven.

Takk til Kristoffer Skomsøy Fjællingsdal og Christian A. Klöckner for god veiledning gjennom hele forskningsprosessen. En takk rettes også til medstudenter både på og utenfor prosjektet for god sosial og faglig støtte gjennom semesteret. En stor takk går også til familie og venner for støtte underveis i arbeidet med ferdigstilling av oppgaven.

Abstrakt

Bakgrunn: Fremmede arter er et økende problem for samfunnet både i verden og Norge og anses for å være en av de største årsakene til endringer i naturen. Menneskelig aktivitet bidrar både bevisst og ubevisst til utfordringen. Både strukturelle og psykologiske barrierer trekkes frem som mulige årsaker til at atferden vår fører til spredning av fremmede arter. Fjernes de strukturelle barrierene kan de psykologiske barrierene fortsatt forhindre utførelsen av hensiktsmessige tiltak som kan motvirke fremtidige negative konsekvenser. Prosjektet undersøker hvilke psykologiske barrierer som ligger til grunn for at befolkningens bevissthet, risikovurdering og atferd kan medvirke til spredning av fremmede arter i Norge. Oppgavens problemstilling er følgende: “Hvilke psykologiske barrierer eksisterer blant allmennheten og hvordan kan disse påvirke spredningen av fremmede arter i Norge?”

Metode: Det er benyttet en kvalitativ tilnærming. Datagrunnlaget er samlet inn digitalt gjennom et kvalitativt spørreskjema og semistrukturerte intervjuer. Spørreskjemaet hadde 412 respondenter, der analysen tar utgangspunkt flertallet av svarene, men 10 av respondentene er analysert nærmere. Fire respondenter ble intervjuet og svarene analysert. Intervjuene ble tatt opp med lyd, bilde og auto-transkriberingsfunksjon på Teams. **Resultat:** Følgende fire psykologiske barrierer ble identifisert: “Kunnskapsmangel”, “Vanskelig å se effekten”, “Mangel på støtte”, der temaet “Ansvarsfraskrivelse” består av undertemaene “Noen må ta ansvar” og “Det er noen andres ansvar”. Resultatene ble videre drøftet ved hjelp av eksisterende teori og forskning om psykologiske barrierer og fremmede arter, samt de psykologiske modellene “theory of planned behavior” og “Norm activation model”.

Innledning

FN vedtok i 1992 Konvensjonen om biologisk mangfold (FN-sambandet, 2023). Ett av konvensjonens tre hovedmål er “å bevare klodens biologiske mangfold”. For medlemslandene, inkludert Norge, innebærer dette at de er pålagt å jobbe aktivt for å bevare klodens naturmangfold. Dette kan blant annet utføres gjennom å utforme og implementere egne tiltak basert på konvensjonen i landets lover og regler. Det er også forsøkt å sette fokus på fremmede arter gjennom punkt 15.8 i FNs bærekraftsmål (Regjeringen, 2024). Der vektlegges innføring av tiltak både for å regulere bestanden av spesifikke fremmede arter, samt redusere påvirkning på økosystemer og unngå innføring og spredning av nye arter.

Artsdatabankens definisjon av fremmede arter har tatt utgangspunkt i definisjonen fra Convention on Biological Diversity (CBD) og lyder som følgende: “En art betraktes som fremmed for et område, hvis tilstedeværelsen skyldes menneskelig transport (bevisst eller ubevisst) og den ikke tidligere har forekommet naturlig i området” (Artsdatabanken, 2023a). En art kan også defineres som fremmed dersom den har blitt transportert til et naboland for så å vandre på tvers av landegrenser. I tillegg kan en art være regionalt fremmed innad i et land, som vil si at arten har blitt forflyttet fra et geografisk område i landet til et sted der den ikke naturlig hører hjemme. Ifølge Artsdatabanken deles fremmede arter inn i 5 ulike risikokategorier, “ingen kjent risiko”, “lav risiko”, ”potensielt høy risiko”, “høy risiko” og “svært høy risiko”. Der artens risikonivå bestemmes av faktorene invasjonspotensial og økologisk effekt (Artsdatabanken, 2023c).

I IPBES-rapporten fra 2023 ble det stadfestet at spredningen av invasive fremmede arter er et økende problem i verden (Roy et al., 2023, s. 13). Fremmede arter ble ifølge rapporten rangert som den femte største årsaken til direkte endringer i naturen på et globalt plan, like bak komplekse utfordringer som forurensning og global oppvarming (Roy et al., 2023, s. 8). Når det gjelder spredning av fremmede arter er menneskelig aktivitet en av

hovedkildene til dette problemet(Roy et al., 2023, s. 12). Dette inkluderer aktiviteter som import og handel, avfallshåndtering, reising og friluftslivsaktiviteter. Ifølge artsdatabanken skjer rundt 53% av spredningen gjennom at artene blir med som blindpassasjerer, for eksempel ved transport, dumping av avfall og utsetting av arter (Artsdatabanken, 2023b).

Også i Norge er fremmede arter trukket frem som et økende problem med konsekvenser som rammer både miljøet og samfunnet(Regjeringen, 2021). For naturen og miljøets del trekker miljødirektoratet frem at fremmede arter kan få konsekvenser for den genetiske variasjonen hos de stedegne artene, samt utkonkurrere artene som finnes naturlig ved å ta over næringsressurser og leveområder(Miljødirektoratet, 2023). En utfordring er blant annet at konsekvensene gjerne først blir synlige etter at arten har etablert seg og spredd seg over større områder. Ifølge Artsdatabanken er fremmede arter en av de største truslene mot naturmangfoldet i Norge(Artsdatabanken, 2023b). Det norske samfunnet rammes også økonomisk av fremmede arter. Ifølge en rapport fra Vista analyse og Norsk institutt for naturforskning kan bekjempelsen av fremmede arter koste samfunnet mellom 1,4 og 3,9 milliarder kroner per år (Regjeringen, 2021).

Hvorfor har fremmede arter fått vokse seg til et så stort problem i dagens samfunn? Både strukturelle og psykologiske barrierer kan påvirke menneskers atferd og tilpasning av aktivitet som får konsekvenser for miljøet (Gifford, 2011, s. 290). De strukturelle barrierene kan forklare hvorfor det er manglende handling til tross for bekymring for miljøet fra et samfunnsperspektiv. Derimot, hvis de strukturelle barrierene er tatt hånd om kan det fremdeles foreligge et sett med sterke barrierer, nemlig de psykologiske barrierene som forhindrer videre handling og utførelse av aktuelle tiltak.

Generelt preges samfunnet av et større miljøfokus enn tidligere. Dessverre samsvarer ikke nødvendigvis dette med atferden mennesker utfører (Gifford, 2011, s. 290). Atferden som utføres vil kunne påvirkes av både strukturelle og psykologiske barrierer (Ajzen, 1991, s.

182; Gifford, 2011, s. 290). Psykologiske barrierer innen miljøpsykologien kan defineres som en hindring mellom bekymringen en person opplever for miljøet og den faktiske utførelsen av miljøvennlig atferd (Tam & Chan, 2017, s. 241). Dersom individets atferd ikke forhindres av strukturelle barrierer, skal personen i utgangspunktet kunne utføre atferden den har en intensjon om å utføre (Ajzen, 1991, s. 182; Gifford, 2011, s. 290). Derimot kan personen fremdeles hindres av ulike psykologiske barrierer hvis de resterende forutsetningene er tilstede (Gifford, 2011, s. 290).

Fra et psykologisk ståsted søker denne bacheloroppgaven å utforske hvilke psykologiske faktorer som potensielt kan medvirke til spredning av fremmede arter og forverre utfordringen ytterligere.. Blant annet ønsker oppgaven å undersøke befolkningens bevissthet, risikovurdering og atferd som kan påvirke spredningen av fremmede arter i Norge i dag. Ved hjelp av en kvalitativ tilnærming og tematisk analyse vil oppgavens problemstilling utforskes i lys av eksisterende forskning, de teoretiske modellene “theory of planned behavior” og “norm activation model”, samt egen gjennomført datainnsamling.

Opgavens problemstilling er som følgende: “Hvilke psykologiske barrierer eksisterer blant allmennheten og hvordan kan disse påvirke spredningen av fremmede arter i Norge

Teori

Psykologiske barrierer

Flere ulike psykologiske barrierer som er relevante for miljøproblematikk, er blitt identifisert (Gifford, 2011, s. 290). Fra et overordnet perspektiv er disse barrierene blitt delt inn i tre hovedkategorier (Gifford, 2011, s. 291). Første kategori innebærer at problemet ignoreres, og dermed gjøres det ikke noe for å stanse det. Den andre kategorien omhandler at det er en bevissthet om utfordringen, men psykologiske barrierer forhindrer videre hensiktsmessig og effektiv atferd. Siste kategori beskriver det faktum at tiltak fattes, men tiltakene kan enten være utilstrekkelige eller ha motsatt hensikt av det som originalt var tenkt.

Videre kan de psykologiske barrierene deles inn i syv mer nyanserte grupper; begrenset kognisjon, ideologier, sammenligning med andre, senkede kostnader, diskresjon, oppfattet risiko og begrenset atferd (Gifford, 2011, s. 299). Videre vil et utvalg av de psykologiske barrierene beskrives i større detalj.

Hovedkategorien begrenset kognisjon inneholder blant annet barrieren ignoranse (Gifford, 2011, s. 292). Ignoransen kan ifølge Gifford fremtre på to måter, enten som kunnskapsmangel om problemets eksistens eller manglende kunnskap rundt tiltak ved bevissthet om problemet, samt hvorfor dette er en hensiktsmessig handling å utføre. Dette kan videre påvirke oppfattelsen av situasjonen man står i, sammen med andre tilhørende faktorer (Shackleton et al., 2019, s. 12).

Videre kan menneskets kognisjon begrenses gjennom barrieren "environmental numbness" (Gifford, 2011, s. 292). Mennesker eksponeres daglig for svært mange inntrykk, dermed gjøres det et selektivt utvalg på hvilken informasjon man tar innover seg og prosesserer videre. Grunnet dette rettes fokuset mot det som oppleves å ha størst personlig relevans i omgivelsene. Miljøutfordringer som ikke leder til et akutt ubehag vil dermed kunne være enklere å selektere bort, dersom det ikke oppleves å ha personlig relevans. Individet forholder seg da heller ikke til dette aspektet i omgivelsene. En liknende seleksjonsprosess kan også oppstå ved kontinuerlig eksponering for et fenomen slik at det oppstår en habituering der stimuliet ikke lenger vil gi en like sterk respons. Personlig relevans kan også komme til syne gjennom personlig erfaring (van der Linden et al., 2015, s. 759).

Klimaforandringer er en usynlig utfordring som i tillegg utvikler seg sakte. Så med mindre man har spesifikt opplevd ringvirkninger som ekstremvær kan omtalen av klimaendringer oppfattes som svært abstrakt og lite konkret.

Usikkerhet kan ha en negativ innvirkning på miljøvennlig atferd (Gifford, 2011, s. 292). Det kan tenkes at individet velger å benytte usikkerheten for at en hendelse skal skje,

f.eks. tap av artsmangfold eller spredning av fremmede arter, til å unnlate å utføre tiltak som kan forebygge eller redusere problemet. Spesielt dersom disse handlingene ikke nødvendigvis er spesielt appellerende eller utsetter individet for stress eller økt belastning.

Barrieren “Judgmental discounting” viser seg gjennom ulike former for psykologisk distanse (Gifford, 2011, s. 292). Ved “spatial discounting” oppleves fenomener som påvirker omgivelsene som verre andre steder enn der man selv befinner seg. Dermed blir fenomenet mindre relevant å forholde seg til. Den psykologiske distansen kan også vise seg gjennom “temporal discounting” som omhandler fremtidig risiko. Den psykologiske distansen kan dermed påvirke viljen til å forebygge utviklingen av eventuelle konsekvenser. Det som ikke er direkte synlig for personen vil kunne forsvinne fra tankene (van der Linden et al., 2015, s. 760). Noe av årsaken til dette antas å være måten man psykologisk sett skaper representasjoner av hendelsene. Tidsmessig vil fremtidige hendelser oppleves å være mer abstrakte, mens nåværende hendelser konstrueres som noe mer håndfast og konkret. Når det gjelder det spatiale aspektet, anser man gjerne at det er mer sannsynlig og ikke minst mer alvorlige konsekvenser av hendelsen andre steder enn der man selv befinner seg.

Et liknende og beslektet fenomen til psykologisk distanse er “optimism bias” (Gifford, 2011, s. 293; van der Linden et al., 2015, s. 760). Da antar personen at konsekvensene ikke vil ramme en selv, men kan ramme alle andre. Ofte refereres det til dette fenomenet innen helseforskning, men senere forskning har vist at fenomenet også kan være høyst relevant ved miljømessige utfordringer og problemer. Hvorfor skal man bry seg om utfordringen dersom man tenker at problemet og ikke minst konsekvensene ikke vil kunne ramme en selv?

Dersom utfordringen vokser seg til noe som oppfattes som stort og uhåndterlig, kan dette svekke personens opplevde atferdskontroll og “mestringstro” (self-efficacy) (Gifford, 2011, s. 293; van der Linden et al., 2015, s. 759). Individet kan da oppleve at dets handlinger ikke har en påvirkningskraft til å løse problemet, og innsatsen vil ikke utgjøre en forskjell. Det

fremheves av van der Linden at den sosiale konteksten kan benyttes til å fremme “kollektiv mestringstro” (collective efficacy) som refererer til “tanken om at gruppe handlinger/aktiviteter kan utgjøre en forskjell” (s. 759, van der Linden et al., 2015). Derimot kan svekkelsen av personlig mestringstro redusere den opplevde graden over kontroll over utfallet (Gifford, 2011, s. 293). Videre kan dette føre til en håpløshetsfølelse der problemet vil oppleves uløselig selv om “alle” bidrar.

For å justere egen atferd bruker mennesker, både bevisst og ubevisst, sosial sammenligning for å optimalisere det sosiale samspillet og sikre tilhørighet (Gifford, 2011, s. 294). Reguleringen av egen atferd kan forekomme ved hjelp av både subjektive og deskriptive normer som forteller noe om den sosialt akseptable atferden i miljøet vi ferdes i. Normene blir blant annet tydeliggjort gjennom samtale. Når omgangskretsen aktivt omtaler risikoen, kan problemet oppfattes som noe som krever gjennomføring av et tiltak (van der Linden et al., 2015, s. 759). Slike skapes også intensjonen om handling. Normer kan være både en fremmende og hemmende faktor for atferdsreguleringen (Gifford, 2011, s. 294). Tar man utgangspunkt i handlinger som vil ivareta eller svekke det biologiske mangfoldet, vil man kunne sammenligne egen atferd med eget sosialt nettverk og se hvilken type handlinger de utfører. Basert på den opplevde normen, vil mennesket ofte tilpasse egen atferd til dette.

“Oppfattet risiko” (Perceived risk) omhandler risikoen personen selv opplever at en utsetter seg for dersom den velger å forsøke å forandre egen atferd (Gifford, 2011, s. 296). Potensielle risikoer er den sosiale risikoen der man kan bli dømt av sin omgangskrets basert på de valgene man gjør og hvordan dette får konsekvenser for hvordan man oppfattes av andre. Motstanden og kritikken kan videre få følger for personens selvtillit og selvfølelse. En annen risiko er at individet bruker mye tid på å endre atferd eller utføre tiltak som viser seg å ikke ha en effekt. Da kan man bli sittende igjen med følelsen av at innsatsen var bortkastet.

Theory of planned behaviour

Theory of planned behaviour er en psykologisk modell utformet for å predikere hvordan individet regulerer egen atferd basert på de tre faktorene “holdninger mot atferden” (attitudes towards the behaviour), “subjektive normer” (subjective norms) og “opplevd atferdskontroll” (perceived behavioral control) (Ajzen, 1991, s. 179–180). Disse tre faktorene påvirker personens intensjon til å utføre en handling som videre vil kunne få konsekvenser for atferden som utføres (Ajzen, 1991, s. 182). Intensjonen vil dermed kunne reflektere motivasjonen personen har for å utføre den gitte atferden (Gifford, 2011, s. 181). Derimot vil det kunne variere i hvilken grad de ulike faktorene har en påvirkningskraft på atferden som skal predikeres (Ajzen, 1991, s. 188). Dette avhenger av hvilken atferd som skal utføres, samt hvilken situasjon man står i og kan dermed bidra til å i ulik grad farge intensjonen som formes (Ajzen, 1991, s. 189).

Grunnleggende for de tre komponentene er ulike former for fremtredende “antagelser” (beliefs) (Ajzen, 1991, s. 189). Dette er faktorer som oppleves relevante for den potensielle atferden som skal utføres. Det er begrenset hvor mange antagelser en person kan vie oppmerksomhet til på samme tidspunkt. Således vil ikke alle antagelser om atferden være til stede i enhver situasjon. Mer spesifikt trekkes det frem tre ulike former for antagelser som knyttes opp mot de tre faktorene i modellen. “Atferds antagelser” (Behavioral beliefs) kobles opp mot “holdninger mot atferden”, “normative antagelser” (normative beliefs) til “subjektive normer” og “kontroll antagelser” (control beliefs) til opplevd atferdskontroll.

“Holdninger til atferden” handler om hvordan personen vurderer atferds alternativene som kan utføres og i hvilken grad de vil være positive eller negative (s. 188). Man etablerer positive holdninger til atferd som oppleves hensiktsmessig og som gir et ønsket utfall(s.191).

Ved uønskede konsekvenser etableres det negative holdninger mot den aktuelle atferden som leder til konsekvensene.

“Opplevd atferdskontroll” sikter til i hvilken grad man vurderer at man har mulighet og evne til å utføre den gitte atferden (s.188). Her vektlegges det om atferden er enkel eller utfordrende å utføre. Teorien viser også til en direkte predikering av atferd dersom opplevd atferdskontroll kobles sammen med en intensjon om å utføre atferden (s. 184). Potensielt antas det at opplevelsen av kontroll kan påvirkes både av antatte fremtidige hindringer, samt tidligere erfaringer og opplevelser (s. 188). Om opplevd atferdskontroll kan antas å være realistisk, avhenger også av informasjonen personen har tilgjengelig om situasjonen den står i (s.184-185). Eksempler på slike situasjoner er ved endrede omstendigheter for å takle situasjoner, nye og usikre elementer og manglende informasjon om situasjonen man står i (s.185). Slik vil viktigheten av opplevd atferdskontroll og intensjon kunne variere fra mindre viktig, til at en er mer relevant enn den andre.

“Subjektive normer” handler om det sosiale presset mennesker opplever fra andre, og hva som er den akseptable atferden i en gitt situasjon (s.188). Hvordan viktige personer i individets liv mest sannsynlig forholder seg til en gitt atferd er med på å forme de normative antakelsene som ligger til grunn for de subjektive normene som oppfattes (Ajzen, 1991, s. 195). Dermed blir det sosiale aspektet et viktig referansepunkt som kan påvirke om atferden utføres eller ikke.

I noen kontekster er det antatt at det også er viktig, i tillegg til subjektive normer, å vurdere effekten av moralske forpliktelser som personen kjenner på (Ajzen, 1991, s. 199). Dette antas å kunne påvirke både opplevd atferdskontroll, holdninger, subjektive normer og intensjonene. Dette vil videre omtales i “norm activation model”.

Norm activation model/norm activation theory

Norm activation model består av to psykologiske hovedkomponenter som kan påvirke menneskelig atferd, awareness of consequences og responsibility denial (Schwartz, 1977, s. 229–230). Awareness of consequences omhandler den innledende aktiveringen av personlige normer i den teoretiske modellen og går ut på om man blir bevisst konsekvensene som egne handlinger har på andre (Schwartz, 1977, s. 229). Responsibility denial på sin side presiserer hvordan individet avskriver ansvaret for konsekvensene som følger egne handlinger og er antatt å lede til en nøytralisering av den innledende opplevde forpliktelsen av ansvar (Schwartz, 1977, s. 230).

Den teoretiske modellen er delt inn i fire overordnede deler, og totalt ni steg (Schwartz, 1977, s. 241). Innledningsvis forekommer det en aktiveringsprosess gjennom fire steg som påvirker oppfatningen av at noe må gjøres, samt en potensielt opplevd ansvarsfølelse. Det første steget er aktivering av bevissthet om at noen trenger hjelp. Steg to fokuserer på at man opplever at det er handlinger som man kan gjøre for å hjelpe. I steg tre tas en vurdering på egen evne til å bidra, mens det i steg fire forekommer en form for aktivering av ansvarsfølelsen for å involvere seg og hjelpe til. Neste del innebærer en opplevd forpliktelse til å bidra gjennom aktivering av personlige normer. I den tredje delen, som består av tre steg, forekommer en vurdering og revurdering av de potensielle utfallene av situasjonen. Det første steget omhandler en spesifikk vurdering av kostnad og sannsynlige utfall. I neste steg vil det være en revurdering og redefinering av situasjonen gjennom fortregelse av behovet for hjelp, ansvarsfølelsen til å bidra og om normene som er aktivert passer i situasjonen. Deretter kan det oppstå en gjentakelse av de tidligere stegene basert på revurderingen som oppstod i forrige steg. Den fjerde delen utgjør selve responsen som enten vil bestå av en hjelpende handling eller mangel på bidrag.

Metode

Basert på et møte med artsdatabanken, bachelorstudenter og veiledere på prosjektet, samt teori og forskning om tematikken fremmede arter utarbeidet jeg en foreløpig problemstilling til prosjektet “Psykologiens bidrag til forståelsen av fremmede arter i Norge”. For å undersøke oppgavens problemstilling valgte jeg å utarbeide et kvalitativt spørreskjema og gjennomføre semistrukturerte intervjuer. Den kombinerte datainnsamlingsmetoden ble valgt da dette gir en form for triangulering som kan sikre bedre validitet i dataen som samles inn, da metodene kan utfylle hverandres svakheter, noe som skaper et mer solid datagrunnlag for den påfølgende tematiske analysen (Creswell & Miller, 2000, s. 126).

Design

Beskrivelse av kvalitativt spørreskjema og semistrukturert intervju.

Intervjuguiden ble utarbeidet med utgangspunkt i faglitteratur om semistrukturerte intervjuer, samt eksisterende forskning og litteratur om psykologiske barrierer, miljøpsykologi og fremmede arter. Intervjuguiden besto av de seks temaene “Forhold til naturen”, “Bevissthet, risikooppfatning og kunnskapsgrunnlag”, “Holdninger”, “Hverdagslige aktiviteter”, “Sosiale faktorer” og “Kommunikasjon”. Videre var intervjuguiden bygd opp av 9 åpne hovedspørsmål med tilhørende oppfølgingsspørsmål. Hvert tema inneholdt en til tre hovedspørsmål. For noen av spørsmålene var det forberedt bakgrunnsnotater for å hjelpe respondentene til å reflektere rundt temaet, dersom de sto fast. Eksempler på spørsmål fra intervjuguiden er «I hvilken grad opplever du at dine handlinger påvirker eller kan påvirke miljøet og omgivelsene dine?» og «Hvordan opplever du at personer i din omgangskrets (profesjonelt og privat) forholder seg til ivaretagelse av naturen?» Avslutningsvis var det lagt til et åpent spørsmål om det var noe annet de ønsket å legge til angående temaet. For resterende spørsmål og bakgrunnsnotater i intervjuguiden se appendiks 2.

Det kvalitative spørreskjemaet ble utarbeidet i samarbeid med en annen student på prosjektet. Spørreskjemaet bestod av fem demografiske spørsmål, et flervalgsspørsmål for å undersøke kjennskap til Artsdatabanken og fremmedartslista, samt ni åpne spørsmål knyttet opp mot temaene kunnskap, konsekvenser, tiltak mot spredning av fremmede arter, erfaring med fremmede arter i nyhetsbildet, samt forhold til naturen. Avslutningsvis var det inkludert et spørsmål der interesserte respondenter kunne ta kontakt per e-post for å delta på intervju. Alle spørsmål i skjemaet var frivillige å svare på. For spørsmålsformuleringer i spørreskjemaet se appendix 1.

Før gjennomføring av datainnsamlingen ble både spørreskjema og intervju pilotert for å oppklare eventuell usikkerhet rundt spørsmålene og strukturelle faktorer (Knott et al., 2022, s. 2; Langdridge, 2006, s. 74). Spørreskjemaet ble pilotert på seks personer, mens intervjuguiden ble pilotert på en person. Basert på tilbakemeldinger og erfaringer ble nødvendige endringer gjennomført.

Etter distribuering av spørreskjemaet ble det oppdaget at et av spørsmålene var blitt formulert som et ja/nei spørsmål, som videre påvirket responsen. Etter å ha avklart med veileder og for å sikre mer dybde og utfyllende svar på spørsmålet ble det omformulert til et åpent spørsmål. Omformuleringen av spørsmålet ble utført før spørreskjemaet ble distribuert i majoriteten av interessegruppene på Facebook. Dermed er de fleste svarene basert på den omformulerte versjonen av spørsmålet.

Informert samtykke ble innhentet i forkant av datainnsamlingen. Intervjuene ble gjennomført på Teams. Respondentene samtykket til både lyd og bildeopptak, samt fikk mulighet til å stille spørsmål om evt. uklarheter før intervjuet ble gjennomført. Intervjuene ble transkribert ved bruk av auto-transkribering funksjonen til Teams. I etterkant ble transkripsjonene lest gjennom og kontrollert opp mot lydopptakene. Datamaterialet fra både spørreskjema og intervju ble analysert ved hjelp av tematisk analyse.

Utvalg

Målgruppen for oppgaven ble satt til “allmennheten” da dette var noe representanter fra Artsdatabanken uttrykte at de hadde lite kunnskap om i et møte med oss i Januar. For å treffe et bredt spekter med ulike mennesker, som samtidig kunne være interessert i å svare på spørsmål om fremmede arter, ble interessegrupper på sosiale medier vurdert som en potensiell rekrutteringsarena.

Innledningsvis ble det foretatt søk etter ulike interessegrupper på det sosiale mediet Facebook med søkeordene “Hage”, “Biologi”, “Friluftsliv”, “Tur”, “Reise” og “Jakt”. Basert på søkeresultatene ble det valgt ut 37 ulike grupper der resultater fra alle søkeordene er inkludert. Administratorene i gruppene ble forsøkt kontaktet gjennom direkte meldinger for å spørre om tillatelse til å publisere spørreskjemaet i et forhåndsformulert innlegg. I tillegg ble det forespurt om å få festet innlegget i gruppen og om administratorene kunne publisere innlegget for å potensielt oppnå større oppslutning rundt undersøkelsen.

Grunnet lav responsrate fra administratorer ble innlegget etter noen dager publisert også i gruppene der administratorene ikke hadde svart på den direkte forespørselen. De fleste gruppene stilte seg positive til å bidra til datainnsamlingen, og godkjente publiseringen av innlegget. Kun et fåtall av gruppene gav uttrykk for at de ikke tillot publisering av spørreskjemaer i gruppen sin og fjernet innlegget. På grunn av svært høy responsrate, med 412 svar, ble ikke skjemaet distribuert andre steder. Årsaken til avgjørelsen begrunnes i bacheloroppgavens begrensede omfang, analysestrategi, samt strenge tidsfrist for levering.

For å rekruttere respondenter til intervjuet ble det lagt inn et ja/nei spørsmål på slutten av spørreskjemaet. Der kunne personer som var interessert i å bidra ytterligere til datainnsamlingen ta kontakt for å melde interesse via e-postadressen som var oppgitt i

beskrivelsen under spørsmålet. Over et kortere tidsrom etter publisering av skjemaet tok totalt 12 personer kontakt per e-post. Respondentene ble valgt ut ved å ta kontakt med de første som hadde meldt interesse, deretter i kronologisk rekkefølge etter tidspunkt for kontakt. Grunnet tidsfrist og kapasitet ble ikke alle som hadde meldt interesse intervjuet. Det ble gjennomført intervjuer på ca. to timers varighet med totalt fire respondenter. Herunder to kvinner og to menn i ulike aldersgrupper.

Beskrivelse av respondentene

Semistrukturert intervju.

Tabell 1

Beskrivelse av respondenter fra semistrukturerte intervjuer

Respondent 1	Respondent 2	Respondent 3	Respondent 4
Mann i 50 årene. Arbeider som lærer og underviser i fag som biologi	Kvinne i 50 årene. Arbeider som kommunikasjonskonsulent	Mann i 30 årene. Arbeider som forsker	Kvinne i 60 årene. Tidligere arbeidet som forsker, er nå uføretrygdet.

Spørreskjema.

Antall respondenter på spørreskjemaet var N= 412 ved prosjektets sluttdato.

Aldersspennet strakte seg fra 20 til 80 årene. Det var n = 295 kvinner og n = 114 menn. 267 jobber til daglig, 74 studerer og 89 oppgir at de gjør noe annet, der de fleste er pensjonister eller uføretrygdet. Av respondentene som ble tatt med i utvalget til analysen var det n = seks kvinner og n = fire menn, med et aldersspenn fra 20 til 60 årene. Seks personer oppgir at de jobber til daglig, der de resterende oppgir at de studerer og jobber, er i permisjon, uføretrygdet eller er pensjonist.

Analyse

For å analysere datasettet ble det utført en tematisk analyse. Det ble tatt utgangspunkt i fremgangsmåten til Braun & Clarke. Tematisk analyse ble valgt for å kunne identifisere

temaer på tvers av datasettet gjennom å analysere og rapportere mønstre i datamaterialet basert på responsen fra de ulike respondentene (Braun & Clarke, 2006, s. 79).

Grunnet omfanget av mengden data som var samlet inn i datainnsamlingsprosessen ble det besluttet å gjøre et kritisk utvalg av spørsmål som ble analysert fra både spørreskjemaet og de semistrukturerte intervjuene. Dette ble også utført med tanke på antall respondenter som ble analysert fra spørreskjemaet. Fra spørreskjemaet ble det valgt ut 4 åpne spørsmål. Svarene ble analysert respondent for respondent for å benytte samme tilnærming som ved analyse av de semistrukturerte intervjuene. Kriteriet for utvalget var at respondentene hadde svart på skjemaet etter omformuleringen av spørsmålet "I hvilken grad kjenner du på bekymring knyttet til ivaretagelse av naturmangfoldet i Norge?" for å sikre at alle respondentene har svart på samme formulering av spørsmålene.

Totalt ble svarene fra 10 av de 412 respondentene på spørreskjemaet analysert. Årsaken til at det ble utført analyse av et begrenset utvalg respondenter er oppgavens strenge tidsfrist og omfanget av en bacheloroppgave som forutsetter at man må gjøre en avgrensning av analysematerialet. I tillegg opplevde vi en uforventet stor respons på spørreskjemaet, noe som resulterte i et mye større datasett enn forventet. Etter å ha gjennomført analysen ble alle svarene på de utvalgte spørsmålene fra spørreskjemaet gjennomlest på nytt for å sikre at de tilfeldig utvalgte respondentene representerer de store linjene i datasettet. Det ser ut til at de i relativt stor grad kan sies å være representative for datasettet. Det ble oppdaget at de større tendensene til temaer gikk igjen på tvers av intervju og spørreskjema, der det var lite som skilte seg spesifikt ut på spørreskjemaet i forhold til psykologiske barrierer. Da noen av temaene gikk igjen hos de fleste representantene, ble det besluttet at det i større grad kunne aksepteres at det ble gjort et tilfeldig utvalg av respondenter fra spørreskjemaet.

Analysemetoden deles inn i seks steg som skal gi retning og struktur i analyseprosessen (Braun & Clarke, 2006, s. 87). Stegene er følgende: “Bli kjent med dataen”, “Generere initielle koder”, “Å søke etter temaer”, “Revidere temaer”, “Definere og navngi temaer” og “Produsere rapporten”.

Første steg «Bli kjent med dataen» startet med å kontrollere transkripsjonen opp mot lydfilen før det ble foretatt gjentatte gjennomlesinger av de utvalgte spørsmålene og respondentene. (Braun & Clarke, 2006, s. 87). Innledende refleksjoner og tanker om materialet ble også notert ned. Deretter ble det utført en innledende runde med koding i neste fase av analysen ved bruk av et kolonneskjema (Braun & Clarke, 2006, s. 89, 2022, s. 65). En eller flere koder ble satt på alle potensielt relevante datasegmenter med utgangspunkt i oppgavens problemstilling (Braun & Clarke, 2022, s. 60–61). Etter flere runder med gjennomgang av kodene ble kodene sortert inn i fire hovedtemaer, der ett tema inneholdt to undertemaer (Braun & Clarke, 2006, s. 90). Deretter ble temaene revidert, og det ble tatt en vurdering på om de hadde en ekstern heterogenitet og indre homogenitet, samt om dette gjaldt på tvers av datasettet (Braun & Clarke, 2006, s. 91). Tilpasninger ble deretter utført. Videre ble essensen av temaene identifisert og definert (Braun & Clarke, 2006, s. 92).

Etiske vurderinger

Før datainnsamlingen ble igangsatt ble en søknad utformet i samarbeid med veiledere og sendt inn til Sikt. Etter godkjenning fra Sikt ble datainnsamlingen igangsatt. I spørreskjemaet ble det samlet inn demografiske opplysninger som ikke skal være personidentifiserende. For de semistrukturerte intervjuene ble navnene til respondentene anonymisert ved at de fikk tildelt pseudonymer. En koblingsnøkkel ble lagret på en separat lokalisasjon fra datamaterialet og slettet etter prosjektets sluttdato for at individene ikke skal kunne kobles opp mot de avgitte svarene (Knott et al., 2022, s. 5). Egennavn på ulike

organisasjoner, bedrifter og lignende som respondentene frivillig tok opp under intervju og spørreskjema ble erstattet med generelle beskrivelser av organisasjonen eller bedriften.

Informert samtykke ble hentet inn i spørreundersøkelsen ved hjelp av en informerende tekst om undersøkelsens formål, samt presisering om at skjemaet er frivillig å fylle ut, muligheten for å trekke seg fra forskningsprosessen når som helst, samt at respondentene er anonyme. I tillegg var det lagt ved e-postadresser til bachelorstudentene slik at respondentene kunne ta kontakt ved spørsmål. Se appendiks 3 for fullstendig tekst.

Før gjennomføring av intervjuene ble samtykke til deltakelse hentet inn gjennom et samtykkeskjema som ble tilsendt respondentene etter at de hadde meldt interesse for å stille til intervju. Skjemaet inneholdt informasjon om prosjektet, deres rettigheter som deltakere, samt informasjon om anonymisering, frivillig deltakelse og mulighet for å trekke seg fra forskningsprosessen ved behov. Før oppstart av intervjuet ble muntlig samtykke innhentet for opptak av lyd og bilde. Se appendix 3 for samtykkeskjema.

I analysen ble 402 svar fra spørreskjemaet ikke analysert. Årsaken til kraftig avgrensning er som tidligere nevnt bacheloroppgavens omfang, samt uforventet høy svarrespons på undersøkelsen. De innsamlede dataene vil derimot bli arkivert i anonymisert form og vil være tilgjengelig for videre forskning ved NTNU, se appendix 3.

Resultater

Den tematiske analysen førte til at det ble konstruert fire hovedtemaer, der et av temaene inneholder to undertema. Temaene med grunnlag i både spørreskjema og intervju er følgende: “Kunnskapsmangel”, “Vanskelig å se effekten” og “Ansvarsfraskrivelse” med undertemaene “Noen må ta ansvar” og “Dette er noen andres problem”. I intervjuene, som

også inneholdt spørsmål tilknyttet sosiale faktorer, var “Mangel på støtte” et fremtredende tema.

Figur 1. Oversikt over psykologiske barrierer tilknyttet fremmede arter hos et utvalg av den norske befolkningen.

Kunnskapsmangel

Datamaterialet viste at kunnskapsmangel var en gjennomgående psykologisk barriere. Svært mange av respondentene presiserte at de opplevde at andre rundt dem manglet kunnskap om fremmede arter, biologisk mangfold og miljøet. Respondent: 30812781: Særlig bekymret for den generelle folkekunnskapen og kunnskapen blant politikere og andre organer som forvalter naturområder

Det var også noen respondenter som påpekte at selv hos de svært engasjerte og kunnskapsrike eksisterte det overraskende kunnskapshull. Respondent 1: «Og så er det jo og et problem at veldig mange av de som skal fjerne fremmede arter heller ikke har god nok kunnskap om hvordan det skal gjøres eller må gjøres på en.»

Manglende konsekvenstenking viste seg å være en konsekvens av kunnskapsmangelen. Denne tendensen kom til syne både hos respondentene selv, samt at de ga uttrykk for frustrasjon rundt andres manglende evne til langsiktig konsekvenstenking.

Respondent 4: «Ja, så det er mange sånne hageeiere som har bare slengt ting i naturen og så sprer det seg videre.» Det ble også presisert av flere at kunnskapshullene kan lede til at man gjør naturen en bjørnetjeneste. Grunnet kunnskapsmangelen tror individer at de fatter hensiktsmessige tiltak, men ender opp med å bidra til økt spredning av arter.

Flere ga også uttrykk for at kunnskapsmangelen ledet til usikkerhet rundt temaet fremmede arter. Denne usikkerheten ledet videre til at individer valgte å ikke bidra og satte ikke i gang tiltak for å forhindre spredning av fremmede arter. Respondent 3: «Vet ikke om det var snakk om en fremmed art eller bare generelt masse kråkeboller.»

Ansvarsfraskrivelse

Ansvarsfraskrivelse var et tema som gikk igjen både hos de mer engasjerte og mindre engasjerte individene. Da ansvarsfraskrivelsen viste seg på ulikt vis hos disse to gruppene ble temaet delt inn i to undertemaer.

Noen må ta ansvar.

Dette undertemaet reflekterer ansvarsfraskrivelsen som viste seg å gå igjen hos respondentene med større grad av engasjement og de med mer kunnskap om temaet. Utsagnene deres viser til at de er klar over problemet og at utfordringen må tas tak i før det er for sent. De gir også uttrykk for at det er mulig å gjøre noe, samt at tiltakene eksisterer. Ansvarsfraskrivelsen kommer til syne i at de poengterer at “noen” må gå foran og ta ansvar og legge til rette for at utfordringen kan håndteres. Respondent: 30811619: “Jeg mener at det blir tatt alt for lite ansvar for det lokale naturmangfoldet gjennom prioritering av ressurser i kommunene og kommunale planer”

Noen av respondentene viser til at de gjerne kan og ønsker å bidra, bare noen andre forteller dem hva de skal gjøre. Respondent: 30812369: jeg ville ikke gjort noe jeg visste ville være med på å spre fremmede arter, og jeg ville nok følt et ansvar for å hjelpe til å nærheter

der jeg bor om jeg fikk vite at det er visse arter vi kollektivt burde røske opp av jorda når vi ser det eller noe slikt

Andre respondenter henviser til at tiltakene eksisterer og at problemet egentlig ikke er så vanskelig å gjøre noe med, men at for eksempel offentligheten eller myndighetene må gå foran og ta ansvaret for å sette i gang tiltakene. Det poengteres at alt ansvar ikke kan legges på enkeltindividets skuldre. Respondent 2: «Ja, tror ikke, vi kan stole på. Holdt på å si menigmann ... for å hjelpe, hjelpe, avhjelpe det her. Du må ha. Det må noen voksne, må komme på banen og si sånn her gjør vi det.»

Et annet aspekt som trekkes frem er at tiltak burde vært utført for lenge siden, og at noen må ta ansvaret for å løse dette problemet. Respondent 3: «Jeg tenker at det er allerede eller burde allerede vært satt inn mye sterkere på en måte, skyts da mot bekjempelse av. I hvert fall de mest aggressive fremmed artene. Ehh jeg vet ikke hvem som skulle gjort det da...» De gir uttrykk for å ha observert mange tegn og situasjoner på at problemet ikke tas tak i og at andre ikke bryr seg med å ta tak i utfordringen. Respondent 2: «... vi har identifisert det som et så stort problem. Eller det blir stående liksom midt i. I byen som et sånt symbol på at ingen gidder å ta tak i det.»

Det er noen andres problem.

Ansvarsfraskrivelse går også igjen som en tendens blant de som utviser en varierende anerkjennelse av at problemet eksisterer. Spekteret strekker seg fra de som ikke anerkjenner spredningen av fremmede arter som et problem, til de som ser at problemet eksisterer, men ikke anser det å være noe de vil bry seg om. Respondent 1: «Ja det nei, det er ute av syne ute av sinn...»

En grunntone som ligger bak utsagnene til respondentene viste seg å være at så lenge det ikke er personlig relevant, eller får personlige konsekvenser, så ser de ingen grunn til at de skal bry seg om utfordringen. Respondent: 30810684: «Har et ansvar for å hindre at arter fra

min hage sprer seg!” Noen trekker derimot frem at det er veldig fint at andre gjør en innsats. Respondent 4: «...så er det stort sett sånn folk tenker. Dette tar noen andre seg av. Selvfølgelig så er det positivt at de gjør det, kjempefint, ikke sant?»

Det reflekteres også i svarene at det oppleves for krevende å bidra til å løse problemet. Andre trekker frem at de ikke kan bry seg om alt, og må prioritere andre temaer og utfordringer som fanger deres oppmerksomhet. Respondent 2: «Eh, hva orker man å egentlig å bry seg om? Altså hvis du drar de store linjene, så livet er hardt nok som det er, om ikke jeg skal gå og bekymre meg for blåklokker om de har, har det godt der de bor, altså det, det er noe sånt. Tror jeg.»

Noen av respondentene virker ikke å se fremmede arter som noe som skaper problemer. Dermed etableres potensielt en holdning der man stiller seg spørsmålet om det egentlig er en utfordring man trenger å ta tak i. Respondent 1: «Tenker de nok også at det er ikke så viktig særlig planter da. For eksempel er ikke så viktig å å fjerne. Og ja, de har nå stått der betyr det er noe de gjør jo ingenting det og sånn.»

Vanskelig å se effekten

Flere av respondentene fra både spørreskjemaet og intervjuene oppgir at de opplever at det er vanskelig å se effekten av innsatsen som legges ned. Respondent 1: «...Det er jo et uendelig opp, opp, et uendelig oppdrag...»

De oppgir en uvisshet rundt om tiltakene egentlig har tilstrekkelig effekt og om utfordringen kan løses tidsnok. Respondent 3: «... jeg røsker med meg et par 100 canadagullris blomster eh i per sesong da. Som jeg kaster....i den store sammenhengen så er det kanskje ikke, kanskje ikke så mye å si?

En gjentakende påstand er at det oppleves håpløst å skulle løse problemet. Flere oppgir en form for maktesløshet rundt situasjonen. Respondent 2: «...samtidig så ser jeg jo at, at den håpløse følelsen tenker jeg er den mest realistiske.....det jo rett og slett snakk om å bare åpne

øyene for hva som er realitetene i, i verden og se mine, mine bidrag betyr veldig lite.» De trekker frem at det oppleves svært overveldende å skulle ta tak i problemet og at utfordringen blir så stor at de ikke helt vet hvor de skal starte for å prøve å løse problemet. Respondent 1: «vel eller du føler deg fort veldig liten i forhold til, til det for....Det er en så stor oppgave.»

Noen av respondentene poengterer også at effekten av tiltakene som utføres ikke vises eller ikke vises før etter svært lang tid. Dette bidrar til en følelse av maktesløshet og håpløshet.

Mangel på støtte

Respondentene som ble intervjuet bar preg av å være svært engasjerte i tematikken. De fleste av respondentene ga uttrykk for at de kunne føle seg alene i kampen for å bevare naturmangfoldet og bekjempe fremmede arter. Respondent 2: «Så jeg har på en måte ikke helt troen på at det er, det er så mange bekker små der ute. Det er jo egentlig det.»

De ga uttrykk for et manglende nettverk med interesse for å ta tak i utfordringen. Flere oppga at omgangskretsen i liten grad var opptatt av ivaretagelse av naturen og at dette var noe som ble snakket lite om. Respondent 3: «Hovedinntrykket mitt er vel at altså sann 75% av vennene mine i veldig liten grad tenker over eller bryr seg.».

Ved forsøk på å opplyse andre om fremmede arter, eller mer miljøvennlig atferd, møtte flere av respondentene negative holdninger, motstand og manglende aksept. Tematikken ble enten helt avfeid, delvis akseptert eller ikke anerkjent som et problem. Respondent 1: «Jeg vil liksom ikke fremstå som den som, ehh, alltid skal være der den som kommer med en pekefinger, men at du og da så du gir akkurat såne ting så gir du jo litt opp da.»

Respondent nr. 4 skiller seg derimot delvis ut og opplever på sin side at det ikke lengre eksisterer motstand mot ivaretagelse av biologisk mangfold, og at det i dagens samfunn er blitt noe de fleste har fokus på.

Diskusjon

I denne delen av oppgaven vil problemstillingen “Hvilke psykologiske barrierer eksisterer blant allmennheten og hvordan kan disse påvirke spredningen av fremmede arter i Norge?” drøftes opp mot resultatene fra datainnsamlingen, samt teori beskrevet tidligere i besvarelsen.

Kunnskapsmangel

Et av datainnsamlingens mest fremtredende resultat var temaet kunnskapsmangel. Denne barrieren ser ut til å ha store likhetstrekk til Giffords psykologiske barriere ignoranse (Gifford, 2011, s. 292). Tidligere forskning antyder at ignoransen omhandler individets kunnskapsmangel om problemet, hvilke tiltak som kan utføres, samt hensikten med tiltakene. De samme aspektene reflekteres også hos respondentene fra egen datainnsamling. Kunnskapsmangelen kommer til uttrykk gjennom atferden og holdningene hos respondentene skiller seg derimot noe fra Giffords barriere. Blant respondentene kommer kunnskapsmangelen til uttrykk som usikkerhet og manglende konsekvenstenking.

Kunnskapsmangelen kan fungere som en psykologisk barriere som fremmer spredning av fremmede arter. Dersom kunnskapsmangelen skal fungere som en psykologisk barriere må den i henhold til definisjonen forhindre bekymringen for miljøet i å oversettes til miljøvennlig atferd (Tam & Chan, 2017, s. 241). Ved bevissthet om egen kunnskapsmangel og usikkerhet kan det oppstå negative konsekvenser for individets “opplevde atferdskontroll” (Ajzen, 1991, s. 188). Den opplevde evnen og muligheten til å utføre tiltak som forhindrer spredning eller aktivt bekjemper fremmede arter kan begrenses ved at intensjonen ikke oversettes til utførelse av atferd.

Dersom individet har et stort engasjement for å verne om naturmangfoldet, men mangler bevissthet om egen kunnskapsmangel kan det oppstå en risiko for å gjøre naturen en bjørnetjeneste. Engasjementet kan tenkes å lede til økt grad av “opplevd atferdskontroll” ved at individet feilaktig opplever å ha tilstrekkelig kunnskap om temaet og dermed evnen til å

utføre hensiktsmessige tiltak. En forsterkende spiral kan muligens oppstå ved at positive “holdninger til atferden” etableres gjennom at følelsen av å bidra oppleves som givende (Ajzen, 1991, s. 191). Atferden kan dermed, til tross for å ha en god intensjon, få uheldige konsekvenser grunnet mangel på kunnskap og konsekvenstenking. Dermed vil problemet kunne øke i omfang, fremfor at det begrenses. Potensielt kan dette tenkes å være en medvirkende årsak til at hele 53% av spredningen av fremmede arter skjer som blindpassasjerer gjennom ulike former for menneskelig aktivitet (Artsdatabanken, 2023b).

Flere av de mer engasjerte respondentene viste seg å ha overraskende kunnskapshull. Resultatene viste at kunnskap om ulike planter som regnes som fremmede arter, ikke nødvendigvis samsvarer med at man har utbredt kunnskap om andre fremmede arter. Den samme tendensen ble identifisert for kunnskap om fremmede arters konsekvenser for miljøet og samfunnet. Det at majoriteten av respondentene ikke nevner konsekvenser for samfunnet kan gi en mulig indikasjon på at problemet ikke oppleves å være personlig relevant. Det er mulig de anser problemet med fremmede arter å være noe som angår naturen og ikke mennesket.

Ansvarsfraskrivelse

Ansvarsfraskrivelse var en gjentakende tendens hos både de mer engasjerte og uengasjerte individene. Norm activation model (NAM) omtaler den psykologiske komponenten “awareness of consequences” (Schwartz, 1977, s. 229). De svært engasjerte i temaet vil potensielt skåre høyt på denne komponenten, da de har en eksisterende bevissthet om omfanget av problemet og de påfølgende konsekvensene. Dermed kan personen reflektere over konsekvensene egne handlinger kan ha på andre rundt seg. Ifølge NAM kan dette videre danne grunnlaget for en aktivering av ansvarsfølelse for å ta tak i problemet (Schwartz, 1977, s. 241). Basert på at “awareness of consequences” krever bevissthet om egne konsekvensers effekt på andre, kan det kanskje antas at individer som har mindre engasjement/interesse for

fremmede arter ikke ser hvordan effekten av egne handlinger kan påvirke andre rundt seg. Dagligdagse aktiviteter kan føre til spredning og dermed få konsekvenser for andre enn seg selv. Dermed aktiveres heller ikke en ansvarsfølelse for å håndtere utfordringen.

Aktiveringen av en moralsk forpliktelse til å utføre tiltak for å forhindre spredning av fremmede arter avhenger av i hvilken grad behovet for hjelp kommer til syne (Schwartz, 1977, s. 243). Som nevnt kan konsekvensene av fremmede arter være svært usynlige og oppleves som passive for den allmenne beboeren (van der Linden et al., 2015, s. 759). Dermed kan den manglende synligheten av problemet gjøre det mer utfordrende å engasjere personer til å utføre tiltak for å forhindre spredning av fremmede arter. Ved manglende kunnskap kan det være enda vanskeligere å se konsekvensene av de fremmede artene, til tross for at problemet kan eksistere i nærmiljøet (Gifford, 2011, s. 292). Manglende opplevelse av at problemet er personlig relevant, slik flere av respondentene gav uttrykk for, kan være en barriere for aktivering av ansvarsfølelse. På den andre siden presiseres det Schwartz at jo tydeligere behovet er, jo lavere er behovet for en høy skåre på “oppmerksomhet rundt konsekvenser” (Schwartz, 1977, s. 229). Dessverre vil dette tilsi at ansvarsfølelsen sannsynligvis etableres først når problemet har vokst seg til noe som kan oppleves som stort, synlig og u håndterlig (van der Linden et al., 2015, s. 760).

Tendensen til ansvarsfraskrivelse hos de mindre engasjerte individene kan se ut til å ha noen likhetstrekk med barrieren “environmental numbness” (Gifford, 2011, s. 292). Der påpekes det hvordan mennesket grunnet en daglig overveldende eksponering for mange inntrykk selekterer vekk irrelevant informasjon og prosesserer hovedsakelig det som oppleves som personlig relevant. Noen av respondentene vektla i sine svar at de ikke har kapasitet i hverdagen til å bry seg om alt og må prioritere å bruke energi på det som fanger deres oppmerksomhet. Dermed har personen blitt klar over problemet, men utfordringen og konsekvensene oppleves ikke som alvorlige nok til at dette er noe man skal bidra med å løse

og prosessen med å ta tak stopper opp (Schwartz, 1977, s. 243). Andre respondenter virket derimot ikke å anerkjenne at fremmede arter kan være problematiske. På den andre siden oppga flere av respondentene at de kjente på en ansvarsfølelse for egne hageområder. Der opplyste flere at de aktivt tok tak for å forhindre videre spredning. Derimot var det svært få som presiserte at de da ikke tok ansvar for å forhindre spredning på andre områder. Dermed er det uvisst om individene kun ønsker å ta ansvar for sine områder, mens andre områder defineres som noen andres ansvar. Dette kan på sin side minne om en selektiv ansvarsfølelse der man velger å ta vare på sitt eget, men kjenner ikke på et ansvar for å ta ansvar for “andres” områder.

Kunnskap om tiltaket betyr ikke nødvendigvis at individet utfører tiltaket, noe som flere av respondentene opplevde som en utfordring hos andre. I samme tema gir respondentene sterkt uttrykk for at noe må gjøres før det er for sent, men at noen må gå foran og ta ansvar og legge til rette for at denne utfordringen kan håndteres på en tilstrekkelig måte. Hva er da årsaken til mangelen på initiativ? Både “subjektive normer” og “opplevd atferdskontroll” kan være relevante faktorer for å belyse hva som kan være årsaken til at individene forhindres fra å gå foran og utføre tiltakene (Ajzen, 1991, s. 188). Opplevs den “subjektive normen” til å være at ingen fatter tiltak kan terskelen for å igangsette tiltak bli stor grunnet frykten for sosiale sanksjoner (Schwartz, 1977, s. 268). Kombineres dette i tillegg med tanken om at noe må gjøres, men noen andre må gå foran, kan dette potensielt være en refleksjon av manglende evne til å ta tak i utfordringen selv pga. usikkerhet og manglende kunnskap. Dersom det er tilfellet kan det virke som at det oppstår en ansvarsfraskrivelse da usikkerhet og kunnskapsmangelen, sammen med de opplevde sosiale normene har en sterkere innvirkning på personens atferd enn kunnskapen om at effekten av tiltakene er bedre jo tidligere de utføres.

Noen av respondentene presiserte at alt ansvar ikke kan legges på enkeltindividets skuldre. Nøytraliseringen av ansvaret oppstår dersom man opplever at man ikke besitter evnene eller ansvaret for å utføre handlingen (Schwartz, 1977, s. 245). Ved å presisere at alt ansvar ikke kan legges på enkeltindividets skuldre tilsier det at selve ansvaret for å sette i gang tiltakene ikke oppleves å være et individs ansvar, men et samfunnsansvar. Ved at det oppstår en kamp mellom individ og offentligheten rundt "retten" til ansvarsfraskrivelse risikerer man å bli stående i en situasjon med kollektiv ansvarsfraskrivelse. Dette kan føre til at tiltak ikke utføres og problemet får utvikle seg videre i det skjulte. Dermed er kanskje en strukturell tilrettelegging nødvendig for å bryte ned den psykologiske barrieren om at noen må ta ansvar og legge til rette for at tiltakene kan utføres av enkeltindividet.

Ansvarsfraskrivelsen kan forekomme til tross for at individet har identifisert tiltak som kan utføres for å løse problemet. En liknende tendens kan forekomme dersom man ser situasjonen i lys av "oppfattet atferdskontroll" (Ajzen, 1991, s. 188). Denne faktoren omhandler i likhet med aspekter fra NAM en vurdering av egen evne til å utføre atferden. Om den "opplevde atferdskontrollen" kan antas å være en realistisk vurdering påvirkes derimot av mengden informasjon personen besitter om situasjonen den står i (Ajzen, 1991, s. 185). Ved manglende kunnskap om tiltakene kan dette medføre at et svært gjennomførbart og enkelt tiltak kan oppleves som unødvendig komplisert. På den andre siden viser også resultatene fra den gjennomførte studien at noen respondenter henviser til at problemet egentlig ikke er så vanskelig å gjøre noe med, men at noen andre må gå foran og ta ansvar. Til tross for en høyere grad av "opplevd atferdskontroll" anser ikke individet dette for å være ens eget ansvar. En mulig forklaring på dette kan ligge i at NAM, som viser til at det til tross for en opplevd ansvarsfølelse kan oppstå en revurdering slik at ansvarsfølelsen nøytraliseres gjennom en redefinering av den aktuelle situasjonen. Revurderingen oppstår ofte dersom det er en

ubalanse bestående av høye moralske kostnader, og ikke moralske kostnader går imot (Schwartz, 1977, s. 255).

Vanskelig å se effekten

Til tross for at flere av respondentene også viste seg å ha innsikt i utfordringene med fremmede arter og et engasjement for å utføre tiltak, var det flere som poengterte at de opplevde det som utfordrende å se effekten av innsatsen. Ifølge IPBES-rapporten kan konsekvensene bli synlig først når problemet har vokst seg svært stort (Roy et al., 2023, s. 14). Dermed vil det sannsynligvis være vanskelig å se effekten, spesielt av de forebyggende tiltakene som forhåpentligvis hindrer videre spredning. Den manglende visuelle og spesifikke tilbakemeldingen på at tiltaket faktisk har en effekt virker å skape en følelse av maktesløshet og håpløshet blant flere av respondentene. Opplevs noe som krevende over tid, samtidig som man ikke ser effekten av innsatsen kan dette tenkes å få negative ringvirkninger både for de som er svært engasjerte i problemstillingen, samt de mindre engasjerte. Dette vil primært være på grunn av at det hos begge grupper kan påvirke både viljen og motivasjonen til å legge ned en innsats. Det som først gav en følelse av at man gjorde noe nyttig og viktig, kan gli over i en negativ holdning på grunn av at konsekvensen av å utføre tiltakene kan assosieres med en følelse av maktesløshet og håpløshet. Det kan også tenkes at denne maktesløsheten reduserer den opplevde graden av atferdskontroll, da individet kan sitte med inntrykket av at innsatsen uansett ikke har en effekt. Dermed vil både en antatt fremtidig hindring, og tidligere opplevelse bidra til å forhindre utførelsen av tiltaket (Ajzen, 1991, s. 188).

Det at man ikke ser effekten av atferden man utfører kan også potensielt påvirke den oppfattede verdien av enkeltindividets innsats. Flere respondenter ytret at de som enkeltindivid har lite påvirkningskraft på situasjonen da problemet virket så stort og uhåndterlig å ta tak i. Dermed kan det her oppstå en revurdering av situasjonen og ansvaret man besitter for å utføre tiltak. Hvorfor skal man bidra, når man uansett ikke ser effekten?

Samtidig virker det som at flere av respondentene til en viss grad utfører tiltak, men at det oppleves vanskelig å opprettholde motivasjonen. Det begrunnes i at håpet om at tiltakene faktisk har en effekt på grunn av at man ikke får tilbakemelding på om tiltaket virker.

Et annet moment som også ble trukket frem som utfordrende det var at det var vanskelig å forutse hvilke konsekvenser handlinger vil ha i fremtiden. Dette gjaldt både tiltak og -handling som ubevisst kan lede til spredning av fremmede arter. Uvissheten kan lede til en form for ansvarsfraskrivelse der man plasserer ansvaret over på andre for å definere hvilke tiltak som skal utføres. Det kan også resultere i at det anses som noen andres problem. Et annet utfall er at det kan lede til en form for manglende konsekvenstenking, da manglende kunnskap om konsekvenser kan føre til fremtidig spredning av fremmede arter. Gjerne oppdager man de synlige konsekvensene først når det er “for sent” og det har oppstått uopprettelige konsekvenser (Roy et al., 2023, s. 14). Dermed trer man inn i en negativ spiral der den ene barrieren risikerer å forsterke andre beslektede barrierer og håpløshetsfølelsen og maktesløsheten forsterkes.

Mangel på støtte

Hos respondentene i intervjuet var det et flertall som oppga at de opplevde en mangel på støtte hos sin egen omgangskrets. Mennesker bruker sosiale normer for å navigere og tilpasse egen atferd i sine sosiale omgivelser (Gifford, 2011, s. 294). Dette er et viktig aspekt for å optimalisere samspillet og opprettholde egen tilhørighet til omgangskretsen. Flertallet av respondentene fra intervjuene gav uttrykk for å være den mest engasjerte i sin omgangskrets rundt temaet fremmede arter. Det en person opplever som rett atferd, trenger derimot ikke nødvendigvis å samsvare med den oppfattede sosiale normen (Schwartz, 1977, s. 270). Noen av respondentene opplyste også om at de i varierende grad opplevde motstand fra andre når de tok opp temaet og følte seg alene i situasjonen. Dermed kan den sosiale normen i større grad

fungere som en hemmende barriere, enn en fremmede faktor med hensyn til atferd som påvirker spredningen av fremmede arter (Gifford, 2011, s. 294).

Å ikke følge normen medfører en risiko for å rammes av sosiale sanksjoner (Schwartz, 1977, s. 268). Hos respondentene fra intervjuet kan det virke som at de sosiale sanksjonene viser seg i form av motstanden og mangelen på aksept som de møter. Ved å ikke følge normen har de gjennom de sosiale sanksjonene opplevd å være alene i kampen mot de fremmede artene. Dette kan videre få negative ringvirkninger for fremtidig innsats, da konsekvensen av å følge opp den miljøvennlige atferden kan føre til at man ikke får innpass i sin sosiale gruppe i like stor grad. Dette var noe som noen av respondentene hadde opplevd på ulikt vis.

Derimot virker det også som at de ikke ønsker å gi opp atferden helt, men flere oppgir at de utfører tiltak på eget initiativ. Dette kan muligens indikere en aktivering av en personlig norm der naturen er såpass viktig for personen at ansvarsfølelsen og den moralske forpliktelsen til å verne om naturen ikke kan bortprioriteres uten å skape en indre konflikt hos individet. Schwartz nevner i sin artikkel at de potensielle sanksjonene nøytraliseres dersom individet ser at relasjonene kan ivaretas til tross for at atferden opprettholdes (Schwartz, 1977, s. 271). Dermed mister også de sosiale normene til en viss grad sin påvirkningskraft på individet. Sammen med den personlige normen kan dette lede til en opprettholdelse av engasjement og innsats. Derimot kan motstanden også oppleves for krevende over tid, som igjen kan lede til at prisen for engasjementet deres oppleves for stort og de i samsvar med steg syv av NAM revurderer eget ansvar i situasjonen (Schwartz, 1977, s. 255). Hos individer der atferden ikke er like godt forankret i en personlig norm kan motstanden føre til en nøytralisering av ansvar for å kunne følge normen i den sosiale omgangskretsen.

Implikasjoner til praksis

Knytte problemet opp mot utfordringene som eksisterer i dag, ikke kun snakke om fremtidige konsekvenser som oppleves irrelevante for den allmenne beboer, selv om dette også er viktig å også ha et fokus på

Blir det et større fokus på temaet i samfunnet vil det potensielt kunne motvirke følelsen av at man er alene om innsatsen og de engasjerte kan henvise til at dette er et svært aktuelt samfunnsproblem som er relevant for både enkeltindividet og samfunnet som helhet. Dermed etableres potensielt en ny sosial norm og den sosiale normen vil ha en fremmede fremfor hemmende påvirkning (Gifford, 2011, s. 294).

Styrker og begrensninger

Utvalget ble hentet fra interessegrupper fra det sosiale mediet Facebook på grunn av en streng tidsfrist, samt omfanget av oppgaven. I tolkningen av svarene og tendensene er det viktig å ta hensyn til dette i tolkningen. Mange av de som har valgt å svare, både på spørreundersøkelsen og stille til intervju, kan ha en interesse for temaet fremmede arter fra før og dermed potensielt besitte mer kunnskap om temaet enn den allmenne beboer i Norge.

Fra spørreskjemaet viste svarene på spørsmålet «Beskriv hvilke konsekvenser du tror spredning av fremmede arter vil ha for miljøet og samfunnet» at de fleste beskriver konsekvenser det kan ha for miljøet. Dette kan det potensielt være flere ulike årsaker til. Kanskje skulle spørsmålet vært delt opp i to spørsmål, slik at et omhandler miljø og et omhandler samfunn. Eventuelt kan det være en faktisk indikasjon på at folk har mer kunnskap om konsekvenser for miljøet og lite kunnskap om konsekvenser for samfunnet.

Med tanke på responsen på skjemaet vil det være viktig å ta høyde for fenomenet sosial ønskelighet (Langdridge, 2006, s. 75). Respondentene er informert om at spørsmålene danner grunnlaget for datainnsamlingen til en bacheloroppgave i psykologi og de kan dermed være bevisst at spørsmålene kan ha en psykologisk vinkling ved besvarelse av spørreskjema

og under intervjuet. Dette kan videre lede til at respondentene har en ide om hvilken type informasjon vi er ute etter og former svarene sine deretter.

Intervjuene ble gjennomført digitalt noe som kan påvirke interaksjonen mellom intervjuer og respondent. Fordelen kan være at det er lettere for respondentene å finne tid og sted til å stille opp på intervjuet, samt at de slipper reisevei og kan sitte i omgivelser de selv er komfortable med. En potensiell ulempe er at interaksjonen kan fremstå kunstigere enn om man hadde vært fysisk til stede i samme rom og det kan være mer utfordrende å flette inn responsen på de som ytres uten at det blir vanskelig å oppfatte den andre parten. Samtidig har mange under og etter Covid 19 pandemien i større grad blitt eksponert for kommunikasjon og interaksjon gjennom digitale kanaler. En annen utfordring som kan påvirke er tekniske problemer som påvirker lyd kvaliteten og dermed flyten i interaksjonen, noe som også forekom på noen av intervjuene.

Konklusjon

Oppgaven setter søkelys på hvilke psykologiske barrierer som kan eksistere blant et utvalg respondenter fra den norske befolkningen og hvordan barrierene kan medvirke til spredning av fremmede arter. Gjennom en kvalitativ tilnærming og gjennomføring av en tematisk analyse ble de fire psykologiske barrierene “kunnskapsmangel”, “mangel på støtte”, “vanskelig å se effekten” og “ansvarsfraskrivelse” med undertemaene “noen må ta ansvar” og “det er noen andres ansvar”, identifisert blant respondentene. De fire barrierene virker å ha en påvirkningskraft på hverandre, der en forandring i en barriere kan få enten positive eller negative innvirkninger på andre beslektede barrierer. Denne kunnskapen kan videre gi viktige indikasjoner når det kommer til utforming av både atferds- og kunnskapsintervensjoner i fremtiden. Videre forskning kan fokusere på å utforme intervensjoner for å forsøke å begrense og motvirke spredningen av fremmede arter for å forhindre en videre utvikling av alvorlige

konsekvenser som kan ramme både samfunnet og miljøet. I tillegg kan det utføres atferdsobservasjoner for å benytte en mer objektiv tilnærming, fremfor selvrapporing for å kartlegge hvordan atferd og holdninger kan påvirke spredning av fremmede arter i Norge.

Referanseliste

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational behavior and human decision processes*, 50, 179–221.

Artsdatabanken. (2023a, februar 13). *Hva er en fremmed art?* Artsdatabanken.
https://artsdatabanken.no/Pages/339553/Hva_er_en_fremmed_art_

- Artsdatabanken. (2023b, august 11). *Slik spreier dei framande artane seg til naturen*. Artsdatabanken.
https://artsdatabanken.no/Pages/343223/Slik_spreier_dei_framande_artane
- Artsdatabanken. (2023c, september 6). *Hva er Fremmedartslista?* Artsdatabanken.
https://artsdatabanken.no/Pages/342778/Hva_er_Fremmedartslista_
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Braun, V., & Clarke, V. (2022). *Thematic analysis: A practical guide*. SAGE Publications Ltd.
- Creswell, J. W., & Miller, D. L. (2000). Determining validity in qualitative inquiry. *Theory Into Practice*, 39(3), 124–130. https://doi.org/10.1207/s15430421tip3903_2
- FN-sambandet. (2023, juli 7). *Konvensjon om biologisk mangfold*. FN-sambandet: united nations association of Norway. <https://fn.no/avtaler/miljoe-og-klima/konvensjon-om-biologisk-mangfold>
- Gifford, R. (2011). The dragons of inaction: Psychological barriers that limit climate change mitigation and adaption. *American Psychologist*, 66(4), 290–302.
<https://doi.org/10.1037/a0023566>
- Knott, E., Rao, A. H., Summers, K., & Teeger, C. (2022). Interviews in the social sciences. *Nature Reviews Methods Primers*, 73(2), 1–15. <https://doi.org/10.1038/s43586-022-00150-6>
- Langdridge, D. (2006). *Psykologisk forskningsmetode: En innføring i kvalitative og kvantitative tilnærminger*. Fagbokforlaget.
- Miljødirektoratet. (2022, mai 4). *Fremmede arter*. Miljøstatus.
<https://miljostatus.miljodirektoratet.no/tema/arter/fremmede-arter/>

- Miljødirektoratet. (2023, april 24). *Fremmede arter*. Miljødirektoratet.
<https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/arter-naturtyper/fremmede-arter/>
- Regjeringen. (2021, oktober 7). *Fremmede arter i norsk natur* [Redaksjonellartikkel].
Regjeringen.no; regjeringen.no. https://www.regjeringen.no/no/tema/klima-og-miljo/naturmangfold/innsiktsartikler-naturmangfold/fremmede_arter/id2076763/
- Regjeringen. (2024, februar 8). *15. Livet på land* [Redaksjonellartikkel]. Regjeringa.no; regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/nn/tema/fns-barekraftsmal/15.-livet-pa-land/id2590204/>
- Roy, Helen. E., Pauchard, A., Stoett, P., Truong, T. R., Bacher, S., Galil, B. S., Hulme, P. E., Ikeda, T., Kavileveetil, S., McGeoch, M. A., Meyerson, L. A., Nuñez, M. A., Ordonez, A., Rahlao, S. J., Schwindt, E., Seebens, H., Sheppard, A. W., & Vandvik, V. (2023). *IPBES: The thematic assessment report in invasive alien species and their control: Summary for policymakers* (s. 1–52). IPBES.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.10521002>
- Schwartz, S., H. (1977). Normative influences on altruism. I L. Berkowitz (Red.), *Advances in experimental social psychology* (Bd. 10, s. 221–279). Academic Press.
- Shackleton, R. T., Richardson, D. M., Shackleton, C. M., Bennet, B., Crowley, S. L., Dehnen-Schmutz, K., Estèvez, R. A., Fischer, A., Kueffer, C., Kull, C. A., Marchante, E., Novoa, A., Potgieter, L. J., Vaas, J., Vaz, A. S., & Larson, B. M. H. (2019). Explaining people's perceptions of invasive alien species: A conceptual framework. *Journal of Environmental Management*, *229*, 10–26.
<https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2018.04.045>
- Tam, K.-P., & Chan, H.-W. (2017). Environmental concern has a weaker association with pro-environmental behavior in some societies than others: A cross-cultural psychology

perspective. *Journal of Environmental Psychology*, 53, 213–223.

<https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2017.09.001>

van der Linden, S., Maibach, E., & Leiserowitz, A. (2015). Improving Public Engagement

 Nettskjema

With Climate Change: Five “Best Practice” Insights From Psychological Science.

Perspectives on Psychological Science, 10(6), 758–763.

<https://doi.org/10.1177/1745691615598516>

Appendiks

Appendiks 1

Psykologiens bidrag til forståelse av fremmede arter i Norge

Velkommen til vårt bachelorprosjekt i psykologi!

Vi er to studenter ved NTNU som i samarbeid med Artsdatabanken forsker på psykologiens bidrag til forståelse av fremmede arter i Norge. I dette prosjektet er alle arter relevante; både planter, dyr osv. Dataene vi samler inn vil være anonymiserte, og vil lagres internt hos NTNU til bruk i videre forskning. Utfylling av skjema er frivillig, og deltakelse kan trekkes når som helst i forskningsprosessen. Ingen av spørsmålene er obligatoriske, og vi setter pris på alle bidrag uavhengig av kunnskapsnivå om tematikken.

Spørreundersøkelsen tar ca. 10-15 minutter.

Husk å trykke på "Send"-knappen etter du har besvart skjemaet.

Ved spørsmål, ta kontakt på: ingrimny@stud.ntnu.no og

sigrunlp@stud.ntnu.no Vi takker på forhånd!

Alder

Kjønn

Mann

Kvinne

Annet

Hva gjør du til daglig?

Studerer

Jobb

Annet, spesifiser

Hva gjør du til daglig: Annet, spesifiser

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Annet, spesifiser» er valgt i spørsmålet «Hva gjør du til daglig?»

Hvordan er din boligsituasjon?

Enebolig

Rekkehus

Leilighet

Kollektiv

Annet, spesifiser

Boligsituasjon: Annet, spesifiser

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Annet, spesifiser» er valgt i spørsmålet «Hvordan er din boligsituasjon?»

Har du tilgang på hage?

Ja

Nei

Hvilken type plantearter foretrekker du å plante i hagen din?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Har du tilgang på hage?»

Hvordan håndterer du avfall fra hagen din?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Har du tilgang på hage?»

Opplever du at det er lett å kvitte seg med hageavfallet?

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Har du tilgang på hage?»

Hvilke av disse kjenner du til?

Artsdatabanken
Fremmedartslista
Ingen av delene

Hvis du har hørt om fremmedartslista, i hvilken anledning har du eventuelt benyttet deg av den?

Beskriv kort hva du legger i begrepet "Fremmede arter".
Kom gjerne med noen eksempler.

Har du hørt om fremmede arter i nyhetsbildet, sosiale medier eller andre relevante kommunikasjonskanaler?
Gjerne spesifiser hvor du har hørt om de.

Hvilke tiltak tenker du kan iverksettes for å redusere spredningen av fremmede arter?

Beskriv hvilke konsekvenser du tror spredning av fremmede arter vil ha for miljøet og samfunnet?

I hvilken grad kjenner du et personlig ansvar for å hindre spredningen av fremmede arter?

Hvordan vil du beskrive ditt forhold til naturen?

I hvilken grad kjenner du på bekymring knyttet til ivaretagelse av naturmangfoldet i Norge?
Beskriv gjerne hvorfor.

Har du noe annet du vil legge til om tematikken rundt fremmede arter?

Kan du tenke deg å stille opp på et intervju om temaet fremmede arter som en del av datainnsamlingen til prosjektet?

Dersom ja, ta kontakt på e-posten: ingrimny@stud.ntnu.no

Ja
Nei

Generert: 2024-05-15 02:23:53

Appendiks 2

Innledende spørsmål

Demografiske spørsmål

- Alder
- Kjønn
- Hva gjør du til daglig
- Bosituasjon

Tema 1: Forhold til naturen

Hovedspørsmål

- Hvordan vil du beskrive forholdet ditt til naturen?

Oppfølgingsspørsmål

- Har forholdet ditt til naturen endret seg siden oppveksten?
- Hvor ofte var du ute i naturen i oppveksten?
- Hvor ofte er du ute i naturen i dag?
- Kan du beskrive en naturopplevelse som du husker spesielt godt? (enten fra oppvekst eller i senere tid?)

Tema 2: Bevissthet, risikoopfatning og kunnskapsgrunnlag

Hovedspørsmål 1

- Hva legger du i begrepet fremmede arter?

Oppfølgingsspørsmål

- Hvilke fremmede arter kjenner du til?
- Har du egne erfaringer med fremmede arter?

Hovedspørsmål 2

- Hvordan tenker du at spredningen av fremmede arter kan påvirke samfunnet og miljøet?

Oppfølgingsspørsmål

- Hva tenker du er de største årsakene til spredning av fremmede arter?
- I hvilken grad tenker du fremmede arter er et problem i Norge i dag?
- Hva med økonomiske virkninger for samfunnet?
- Hva med ressurser i samfunnet?
- Hva med naturmangfoldet i miljøet?
- Er konsekvensene en utfordring i dag, eller er de først og fremst en konsekvens for fremtiden?

Hovedspørsmål 3

- Hvilke konsekvenser ser du for deg at spredningen av fremmede arter kan ha for deg personlig?

Oppfølgingsspørsmål

- Hvilke erfaringer og opplevelser har du med fremmede arter?
- Har du observert fremmede arter i ditt lokalmiljø?

Bakgrunnsnotat hovedspørsmål 3	
Tema	Konsekvens
Generelt	Fattigere naturmangfold → mindre robust natur → Påvirker viktige faktorer vi trenger i dagliglivet (rent vann, luft, mat og godt klima) Mindre naturmangfold → færre insekter som polinerer (både insektene i seg selv og planter/vekster de trenger) → Får konsekvenser for matproduksjon (potensielt varer som man trenger og koser seg med i dagliglivet) Også økonomiske konsekvenser for bønder
Mat	Lakseparasitten (<i>Gyrodactylus salaris</i>) • Trives i ferskvann • Høy dødelighet for lakseyngel • Spredning til ulike vassdrag • Påvirker villaksbestanden • Konsekvens for f.eks. fiske (rekreasjonsaktiviteter)
Hage	Brunsnegl • Spiser opp mange populære hageplanter og gjør stor skade i hage og på avlinger • Kom til Norge gjennom import i 1988 • Spredt til store deler av landet • Forebygging: Planter, jord, plast og andre gjenstander/hageutstyr må sjekkes for snegler ved innkjøp
Spredning av nye og ukjente sykdommer	Fremmede arter kan være bærere av slike sykdommer
Fritidsaktiviteter	Bading • Stillehavsøstersen → folk skjærer seg på den Påvirker naturopplevelsen
Økonomisk	Rapport fra Vista Analyse og Norsk institutt for naturforskning anslått at kostnader knyttet til et utvalg fremmede arter kan være mellom 1,4 og 3,9 milliarder kroner årlig.

	Skader på infrastruktur

Tema 3: Holdninger

• **Hovedspørsmål 1**

- I hvilken grad opplever du at dine handlinger påvirker eller kan påvirke miljøet og omgivelsene dine?

Oppfølgingsspørsmål

- Hva er grunnen til det?

Hovedspørsmål 2

- Hvilke tiltak kunne du vært villig til å følge for å redusere spredningen av fremmede arter?

Oppfølgingsspørsmål

- Hvilken effekt tror du at tiltak mot spredning av fremmede arter kan ha?
- Hvorfor
- Hvis du hadde oppdaget noe du mistenker at er en fremmed art i ditt nærmiljø, hva hadde du gjort?
- Hvorfor?

Bakgrunnsnotat hovedspørsmål 2	
“Hvilken effekt tror du at tiltak mot spredning av fremmede arter kan ha?”	
Tiltak	Potensiell effekt/oppfølging
Utrydding	Fjerner arter • Hvor gjøres avfallet av etter dette?
Forebygging	Forhindre spredning fra feks. hage, utearealer, lokaler, oppdrettsanlegg, sjekk av varer som importeres
Rapportering av funn	Database → Artsobservasjoner Artsorakelet → Artsdatabanken
Rapportere ulovlig import og salg	Miljødirektoratets tipsordning
Tiltaksplaner	Veileder fra miljødirektoratet: “Unngå spredning av fremmede arter fra hagen din”
Informasjon og kunnskap	Viktig forutsetning for iverksettelse av tiltak

Retningslinjer og regelverk	
Håndtering av avfall	Feks. fra hage
Lokalkunnskap	Hvilke problemarter finnes i de ulike områdene
Klimaforandringer	Endringer i temperatur kan gjøre det lettere for fremmede arter å få et fotfeste i norsk natur

Tema 4: Hverdagslige aktiviteter

Hovedspørsmål 1

- Hvilke aktiviteter trives du godt med å utføre i hverdagen?

Hovedspørsmål 2

- Hvordan tror du disse aktivitetene kan påvirke spredningen av fremmede arter?

Oppfølgingsspørsmål

- Hvorfor/hvorfor ikke?

Bakgrunnsnotat	
Aktivitet	Potensiell konsekvens
Hagearbeid	Visuelt vakre planter, kunnskap om økologisk risiko og spredningsevne? Eks. Hagelupin (sterke fine farger, brukt til å forhindre jorderrosjon, ikke tenkt langsiktig på potensielle konsekvenser for miljøet og naturmangfoldet) Hva er fokus i hagearbeidet (hva er viktig for deg?)
Reising	Spredning av fremmede insekter, planterester og frø som følger med som blindpassasjerer • Kjøretøy • Skosåler Spredning av arter fra Norge til utlandet
Fisking	Spredning av parasitter på fiskeutstyr, infisering av andre vann og områder Utsetting av ulike arter i naturen osv. for å øke fisket → Tenkes det over konsekvenser for andre lokale arter • Eks. Ørret er spredd på denne måten
Handel og import	Utforske varer fra ulike steder i verden • Mat

	• Planter • Treverk Ulike varer og transportmidler kan være bærere av ulike insekter, parasitter, sykdommer osv.
Tur og friluftsliv aktivitet	Spredning av arter under skosåler
Dyrehold	Arter som ikke er naturlig tilhørende i Norge, rømmer til naturen • Eks. Katt er i teorien en fremmed art i Norge som får store konsekvenser for fuglebestanden
Jakt	Ulike områder i Norge • I likhet med friluftsliv kan ulike arter spres fra område til område gjennom f eks. turutstyr Jakt i utlandet • Tar med seg fangst tilbake til Norge, innføring av ulike arter

Tema 5: Sosiale faktorer

Hovedspørsmål

- Hvordan opplever du at personer i din omgangskrets (profesjonelt og privat) forholder seg til ivaretagelse av naturen?

Oppfølgingsspørsmål

- Foreldre, familie, venner, kollegaer, nærmiljøet?
- Er natur noe som snakkes om i din omgangskrets? Isåfall, hvilken del av omgangskretsen?
- I hvilken grad opplever du at dere har ulike oppfatninger rundt betydningen av å ta vare på naturen?
- I hvilken grad opplever du at du og din omgangskrets er villige til å utføre/sette i gang tiltak for å bedre ivareta miljøet?
- Er du og ditt nettverk villige til å endre på vaner og atferd som dere blir gjort oppmerksomme på at strider imot ivaretagelse av naturen, selv om dette går på bekostning av etablerte vaner?

Tema 6: Kommunikasjon

Hovedspørsmål

- Hvordan opplever du at media fremstiller miljørelevante temaer?

Oppfølgingsspørsmål

- Om du skulle skaffet deg mer informasjon om temaet, hvor ville du gått for å finne denne informasjonen?

Avsluttende spørsmål

Har du noe annet du vil legge til om tematikken fremmede arter?

Appendiks 3

Vil du delta i bachelorprosjektet «Psykologiens bidrag til forståelsen av fremmede arter i Norge»?

Formålet med prosjektet

Dette er et spørsmål til deg om du vil delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke nordmenns kunnskap, holdninger, tanker, verdier og følelser rundt fremmede dyre- og plantearter i Norge. Prosjektet er et bachelorprosjekt som er igangsatt i et samarbeid mellom Institutt for Psykologi v/ NTNU Dragvoll og Artsdatabanken. Prosjektet vil gi viktig innsikt i hvordan folk flest forholder seg til fremmede arter, som per i dag representerer en sentral utfordring for norsk flora og fauna.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Vi er interesserte i å danne oss en grunnleggende forståelse av hvordan folk flest forstår og forholder seg til fremmede arter i Norge. Som resultat av dette ønsker vi å få svært ulike perspektiver på denne tematikken. Du har mottatt denne invitasjonen til prosjektet vårt fordi vi ønsker å høre med deg hva du tenker og føler om fremmede arter i Norge, og vi vil derfor svært gjerne komme i kontakt med deg.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Institutt for Psykologi v/ NTNU Dragvoll er ansvarlig for personopplysningene som behandles i prosjektet. Siden prosjektet er et samarbeid med Artsdatabanken, så vil opplysninger som samles inn i dette prosjektet også deles med dem – men da kun i *pseudonymisert* form (dvs., at vi oppretter et kallenavn for deg i stedet for ditt virkelige navn).

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Hva innebærer det for deg å delta?

Vi ønsker å invitere deg til å delta i et intervju og / eller besvare et kvalitativt spørreskjema om hvordan du forholder deg til fremmede arter i norsk natur. I denne sammenheng vil det bli nødvendig for oss å hente inn noen grunnleggende opplysninger om deg (eksempelvis navn, epost, telefonnummer, utdanning og yrke), og disse opplysningene vil utelukkende brukes for å strukturere forskningsarbeidet vårt innledningsvis. Opplysningene om deg vil senere pseudonymiseres (du vil få et kallenavn) av oss på NTNU, og vil ikke kunne spores tilbake til deg. Opplysningene om deg vil registreres på eksempelvis lydopptaker eller videoopptak, litt etter hva du ønsker

å gi samtykke til. Dersom du ønsker å delta i et intervju med oss, vil dette anslagsvis ta mellom 30 og 90 minutter å gjennomføre. Dersom du ønsker å fylle ut et kvalitativt spørreskjema, så vil dette ta om lag 10 - 15 minutter å gjennomføre. Du kan velge å være med på både intervju og spørreskjema, eller kun en av disse alternativene. Deltagelse er helt frivillig, og du kan når som helst trekke deg fra studien.

Kort om personvern

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler personopplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Du kan lese mer om personvern på neste side av dette dokumentet.

Med vennlig hilsen

Kristoffer S. Fjællingsdal
(Forsker/veileder)

Student 1
Student 2
(Bachelorstudenter)

Utdypende om personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

De opplysningene som du gir oss i dette prosjektet vil samles inn fortløpende, og deretter pseudonymiseres slik at de ikke kan spores tilbake til deg som enkeltperson.

Opplysningene vil kun være tilgjengelige for studentene, samt forskere v/ Institutt for Psykologi på NTNU Dragvoll og Artsdatabanken. Hovedansvarlig for forsvarlig bruk og deling av datamaterialet er Kristoffer S. Fjællingsdal (kristoffer.fjallingsdal@ntnu.no), forsker ved Institutt for Psykologi på NTNU. Pseudonymisering av dine opplysninger består i at dataene om deg erstattes med koder / kallenavn som skapes av forskerne. Datamaterialer vil lagres på passordbeskyttede enheter som PC og andre enheter. Pseudonymisering skjer fortløpende, og du vil ikke kunne gjenkjennes i eventuelle publikasjoner.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra NTNU har personverntjenestene ved Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør, vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- å be om innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og få utlevert en kopi av opplysningene,
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende,
- å få slettet personopplysninger om deg,
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Vi vil gi deg en begrunnelse hvis vi mener at du ikke kan identifiseres, eller at rettighetene ikke kan utøves.

Hva skjer med personopplysningene dine når forskningsprosjektet avsluttes?

Prosjektet vil etter planen avsluttes 15.05.24.

Opplysningene vil da være helt pseudonymisert, og vil benyttes i bacheloroppgaver samt videre forskning ved Institutt for Psykologi. Pseudonymiserte opplysninger vil også deles med Artsdatabanken, som er vår samarbeidspartner i prosjektet. Pseudonymiserte data vil også kunne brukes til undervisningsformål ved NTNU og Artsdatabanken, og vil gi oss verdifull informasjon om en svært viktig tematikk. Pseudonymiserte persondata oppbevares sentralt hos NTNU, og vil ikke kunne spores tilbake til deg. Du kan når som helst trekke deg fra forskningsprosjektet ved å informere prosjektansvarlig, og all informasjon om deg blir da slettet.

Spørsmål

Hvis du har spørsmål eller vil utøve dine rettigheter, ta kontakt med:

- Kristoffer S. Fjællingsdal (kristoffer.fjallingsdal@ntnu.no)
- Vårt personvernombud: Thomas Ørnulf Helgesen (thomas.helgesen@ntnu.no)

Hvis du har spørsmål knyttet til Sikts vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt på e-post: personverntjenester@sikt.no, eller på telefon: 73 98 40 40.

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «Psykologiens bidrag til forståelsen av fremmede arter i Norge» og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju
- å fylle ut et kvalitativt spørreskjema
- at mine personopplysninger lagres etter prosjektslutt, til videre forskning

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

-----

Appendiks 4

Vurdering av behandling av personopplysninger 16.02.2024

Referansenummer
101507

Vurderingstype
Standard

Dato
16.02.2024

Tittel

Bachelorprosjekt i miljøpsykologi - Psykologiens bidrag til forståelsen av fremmede arter i Norge

Behandlingsansvarlig institusjon

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet / Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap (SU) / Institutt for psykologi

Prosjektansvarlig Kristoffer Skomsøy Fjællingsdal

Student Ingrid Marie Nygård

Prosjektperiode

15.02.2024 - 14.06.2024

Kategorier personopplysninger Alminnelige

Lovlig grunnlag

Samtykke (Personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a)

Behandlingen av personopplysningene er lovlig så fremt den gjennomføres som oppgitt i meldeskjemaet. Det lovlige grunnlaget gjelder til 14.06.2024.

Meldeskjema

Kommentar

OM VURDERINGEN

Sikt har en avtale med institusjonen du forsker eller studerer ved. Denne avtalen innebærer at vi skal gi deg råd slik at behandlingen av personopplysninger i prosjektet ditt er lovlig etter personvernregelverket.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

Vi har vurdert at du har lovlig grunnlag til å behandle personopplysningene, men husk at det er institusjonen du er ansatt/student ved som avgjør hvilke databehandlere du kan bruke og hvordan du må lagre og sikre data i ditt prosjekt. Husk å bruke leverandører som din institusjon har avtale med (f.eks. ved skylagring, nettspørreskjema, videosamtale el.)

Personverntjenester legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art.

5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til oss ved å oppdatere meldeskjemaet. Se våre nettsider om hvilke endringer du må melde: <https://sikt.no/melde-endringar-i-meldeskjema>

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

Vi vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

